TALABALARDA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA OID KOMPETENTLILIKNI RIVOJLANTIRISHNING TARBIYAVIY STRATEGIYALARI

Abdug‘aniyev Ozod Tursunboy o‘g‘li
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti ilmiy kotibi
p.f.f.d., (PhD), professor
https://doi.org/10.5281/zenodo.23509005

Annotatsiya. *Maqolada talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirishning tarbiyaviy strategiyalari nazariy-metodik jihatdan tahlil qilinadi. Kompetentlilik qadriyatlarga oid bilim va shaxsiy munosabatni axloqiy tanlov, hurmatli hamkorlik, mas’uliyatli faoliyat hamda refleksiv baholashda namoyon etishga imkon beradigan integrativ shaxsiy sifat sifatida talqin etiladi. Ilmiy manbalarni mazmuniy va qiyosiy tahlil qilish asosida qadriyatli mazmunni fanlar bilan bog‘lash, axloqiy tanlovni asoslash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish, ijtimoiy-amaliy faoliyat, individual refleksiv rivojlanish, qadriyatli tarbiyaviy muhit va institutsional hamkorlik strategiyalari mualliflik umumlashtirishi sifatida taklif etiladi. Ularning tarbiyaviy mexanizmlari, qo‘llash vositalari va kutiladigan natijalari tizimlashtiriladi. Strategiyalarni oliy ta’limdagi vaziyatli muhokama va ijtimoiy loyiha bilan bog‘lash misollari, shuningdek, kompetentlilikning kuzatiladigan belgilarini baholash ko‘rsatkichlari ishlab chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *umuminsoniy qadriyatlar, kompetentlilik, tarbiyaviy strategiya, talaba, inson qadri, axloqiy tanlov, bag‘rikenglik, ijtimoiy mas’uliyat, refleksiya, tarbiyaviy muhit.*

Kirish. Oliy ta’limda umuminsoniy qadriyatlarni o‘rganishning tarbiyaviy natijasi talabaning ularni muayyan munosabat va faoliyatda qo‘llay olishida namoyon bo‘ladi. Inson qadr-qimmati, adolat yoki bag‘rikenglik haqida to‘g‘ri fikr bildirish bilan guruhdosh fikrini hurmat qilish, hamkorlikda adolatli qaror qabul qilish va zimmasidagi vazifani mas’uliyat bilan bajarish o‘rtasidagi bog‘liqlik alohida pedagogik ishni talab etadi. Shu bois qadriyatlar haqidagi bilimni o‘quv, kasbiy va ijtimoiy vaziyatlardagi tanlov bilan bog‘laydigan tarbiyaviy strategiyalarni aniqlashtirish dolzarbdir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muqaddimasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, 13-moddasida esa inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni va qadr-qimmatining oliy qadriyat ekani belgilangan [1; muqaddima, 13-modda]. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunning 4-moddasida ta’lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning singdirilishi, ta’lim va tarbiyaning insonparvarlik hamda demokratik xususiyati asosiy prinsiplar sifatida ko‘rsatilgan [2; 4-modda]. Mazkur normalar tarbiyaviy faoliyatda talabaning qadr-qimmati va ongli ishtirokini e’tiborga olish uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida nazariy bilimdan amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’limga bosqichma-bosqich o‘tish vazifasi belgilangan[3;]. Konsepsiyaning tarbiyaviy ishlar bo‘limida

mas’uliyat, inson huquqlari, gender tengligi, tinchlikparvarlik va turli xalqlar an’analariga hurmatni rivojlantirish vazifalari ham ko‘rsatilgan[3;]. Maqolada ushbu yo‘nalish qadriyatli bilimni amaliy tajriba bilan bog‘lash nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirishga xizmat qiladigan tarbiyaviy strategiyalarning mazmuni, mexanizmlari va kutiladigan natijalarini nazariy-metodik jihatdan asoslashdan iborat.

S.H.Schwartz qadriyatlarni turli vaziyatlarda xatti-harakat va baholashga yo‘nalish beradigan, shaxs uchun ahamiyatiga ko‘ra tartiblanadigan maqsadlar sifatida izohlaydi. Uning nazariyasida universalizm barcha insonlar va tabiat farovonligini, ezgulik esa yaqin munosabatdagi kishilar farovonligini qadrlash bilan bog‘lanadi; qadriyatlar o‘rtasida motivatsion muvofiqlik va ziddiyat bo‘lishi mumkin [4; 3-4, 7-9-b.]. Mazkur qoidalar maqolada talabaning shaxsiy manfaat, hamkorlik va umumiy farovonlik o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilishiga doir topshiriqlarni loyihalash uchun nazariy tayanch sifatida olinadi.

D.K.Deardorffning madaniyatlararo kompetentlik modelida hurmat, ochiqlik va qiziquvchanlik kabi munosabatlar bilim hamda ko‘nikmalar bilan bog‘lanib, ichki o‘zgarishlar va muloqotdagi natijalarga yo‘naltiriladi. Baholashda kuzatuv, suhbat va vaziyat tahlili kabi bir necha usuldan foydalanish hamda rivojlanishni vaqt davomida o‘rganish muhimligi ko‘rsatiladi [5; 254-258-b.]. Bu model maqolada qadriyatli munosabatni amaliy muloqot va refleksiya bilan bog‘lash uchun qiyosiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

UNESCOning global fuqarolik ta’limiga doir hujjatida bilishga oid, ijtimoiy-hissiy va xulq-atvorga oid o‘rganish yo‘nalishlari o‘zaro bog‘liq holda tavsiflanadi [6; 22-b.]. OECDning global kompetentlik doirasi muammolarni o‘rganish, boshqalarning nuqtayi nazarini tushunish, madaniyatlararo muloqot va umumiy farovonlik uchun mas’uliyatli harakatni qamrab oladi [7; 7, 10-11-b.]. Ushbu hujjatlarning tushunchaviy qoidalari oliy ta’limdagi tarbiyaviy vazifalarga moslashtiriladi; OECDning PISA doirasi 15 yoshli o‘quvchilar uchun ishlab chiqilgani sababli u universitet talabalari bo‘yicha bevosita empirik dalil sifatida qo‘llanmaydi.

Yevropa Kengashining demokratik madaniyat kompetensiyalari doirasida qadriyatlar, munosabatlar, ko‘nikmalar, bilim va tanqidiy tushunish bir tizimda ko‘rib chiqiladi [8; 38-b.]. Uning deskriptorlari kompetensiyalarni kuzatiladigan xatti-harakatlarda tavsiflash imkoniyatini ko‘rsatadi [9; 13-16-b.]. Ushbu manbalar tarbiyaviy natijani faqat talabaning o‘zini baholashi orqali emas, uning fikrini asoslash, hamkorlik qilish va vazifani bajarishiga oid dalillar yordamida o‘rganish zaruratini aniqlashtiradi. Maqolada taklif etilayotgan strategiyalar va ko‘rsatkichlar mazkur ilmiy qoidalarning muallif tomonidan umumlashtirilgan metodik talqinidir.

Tadqiqot nazariy-metodik tahlil shaklida bajarildi. Unda mavzuga oid ilmiy manbalarni mazmuniy va qiyosiy tahlil qilish, qadriyat, kompetentlilik hamda tarbiyaviy strategiya tushunchalarini aniqlashtirish va tarbiyaviy faoliyatni modellashtirish usullaridan foydalanildi. Tahlilda qadriyatning mazmuni, talabaning munosabati, qarorini asoslash usuli, faoliyatdagi mas’uliyati va qayta aloqa o‘rtasidagi bog‘liqlik asosiy birlik sifatida olindi. Strategiyalar kuzatiladigan natijaga xizmat qiluvchi tarbiyaviy mexanizmlar bo‘yicha tizimlashtirildi. Taklif etilgan tasnif va baholash ko‘rsatkichlari nazariy loyihadir; ularning empirik ishonchliligi va samaradorligi mazkur maqolada o‘lchanmagan.

Umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilik talabaning inson qadr-qimmati, adolat, tenglik, tinchlik, bag‘rikenglik va mas’uliyatga oid bilim hamda munosabatini axloqiy vaziyatni tahlil qilish, qarorini asoslash, hurmatli hamkorlik va mas’uliyatli faoliyatda namoyon etish, shuningdek, oqibatlarni refleksiv baholashda safarbar eta olishiga asoslangan integrativ shaxsiy sifat sifatida talqin etiladi. Ushbu ta’rifda qadriyatni bilish bilan uning muayyan vaziyatda qo‘llanishi o‘rtasidagi aloqadorlik markaziy o‘rin tutadi. Maqola davomida mazkur tushuncha “kompetentlilik” atamasi bilan izchil ifodalanadi.

Tarbiyaviy strategiya talabaning qadriyatli munosabati va mas’uliyatli xatti-harakatini rivojlantirish maqsadida mazmun, takroriy faoliyat, pedagogik muloqot, tarbiyaviy muhit, hamkorlik va qayta aloqani izchil muvofiqlashtiruvchi pedagogik yo‘nalishdir. U semestr davomida murakkablashib boradigan vaziyatlar va topshiriqlarni bog‘lashni nazarda tutadi. Muammoli suhbat, dilemma tahlili va bahs muayyan vazifani bajarishga xizmat qiladigan metodlar, portfolio esa faoliyat dalillarini jamlash vositasidir. Strategiya ushbu metod va vositalarni umumiy tarbiyaviy maqsad hamda davomiy faoliyat bilan birlashtiradi.

Nazariy tahlil natijasida o‘zaro bir-birini to‘ldiradigan yetti tarbiyaviy strategiya taklif etiladi. Ular mavjud yondashuvlarning tayyor tasnifi sifatida emas, mazmun, qaror, faoliyat, shaxsiy rivojlanish va institutsional sharoitning tarbiyaviy vazifalariga ko‘ra mualliflik umumlashtirishi sifatida beriladi. Strategiyalarning har biri maqsad, takrorlanadigan mexanizm, foydalaniladigan vosita va kutiladigan kuzatiluvchi natija orqali tavsiflanadi.

Qadriyatli mazmunni fanlar bilan bog‘lash strategiyasi. Uning maqsadi umuminsoniy qadriyatni o‘quv mazmuni va bo‘lajak kasbiy faoliyatga aloqador mezon sifatida anglatishdir. Pedagog fan mavzusidagi inson manfaatlari, adolat yoki mas’uliyatga oid muammoni ajratadi, talaba esa uni fan bilimlari yordamida tahlil qilib, qaror variantlarini qiyoslaydi. Masalan, bo‘lajak pedagog uchun ta’lim imkoniyatlarini tenglashtirishga doir vaziyat muhokama qilinishi mumkin. Kutiladigan natija talabaning qadriyat mazmunini muayyan kasbiy vazifa bilan dalillar asosida bog‘lay olishidir.

Axloqiy tanlovni asoslash strategiyasi. Mazkur strategiya talabaning qaror sababini, manfaatdor tomonlar ehtiyojini va ehtimoliy oqibatlarni tushuntirishini rivojlantirishga qaratiladi. Turli vaziyatlarda muqobil yechimlarni ko‘rib chiqish, hurmatli muloqotda dalillarni muhokama qilish va dastlabki qarorni qayta baholash takrorlanadi. Guruh loyihasida individual hissa bilan umumiy natijani adolatli baholash masalasi shunday muhokamaga asos bo‘lishi mumkin. Kutiladigan natija talabaning tanlovini inson qadr-qimmati va mas’uliyat mezonlari bilan asoslashida namoyon bo‘ladi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish strategiyasi. Maqsad milliy-madaniy tajribaning umumiy insoniy mazmunini anglash va turli madaniy ifodalarga hurmatli munosabatni rivojlantirishdan iborat. Mehmondo‘stlik, kattalarga hurmat va hamjihatlik g‘amxo‘rlik, qadr-qimmat hamda birdamlik bilan bog‘lab tahlil qilinadi. Talaba an’ananing mazmuni va muayyan vaziyatdagi qo‘llanishini ajratadi, boshqa nuqtayi nazarni tinglaydi. Inson qadrini kamsitadigan amaliyotning tanqidiy tahlili ham ushbu ish tarkibiga kiradi. Natija milliy mansublikni saqlagan holda boshqalarning huquqi va madaniy tajribasini hurmat qilish orqali tavsiflanadi.

Ijtimoiy-amaliy faoliyat strategiyasi. Strategiya talabaning qadriyatli qarorini real ijtimoiy vazifada sinab ko‘rishga yo‘naltiriladi. Jamoa ehtiyojini aniqlash, vazifalarni kelishib taqsimlash, ishni bajarish va uning foydasini muhokama qilish asosiy mexanizm hisoblanadi. Volontyorlik, kutubxonadan foydalanishga ko‘maklashish yoki ekologik loyiha ushbu jarayon uchun faoliyat maydoni bo‘lishi mumkin. Ishtirokning o‘zi yetarli ko‘rsatkich deb olinmaydi: talabaning kelishuvga rioya etishi, o‘z hissasini ko‘rsatishi va boshqalarning ehtiyojini hisobga olishi kutiladigan natija sifatida belgilanadi.

Individual refleksiv rivojlanish strategiyasi. Bu strategiyaning maqsadi talabaning o‘z motivi, qarori va faoliyat oqibatini ongli tahlil qilishiga sharoit yaratishdir. Qadriyatlar kundaligi, individual suhbat va rivojlanish rejasi orqali bir necha vaziyatdagi tanlovlar qiyoslanadi. Pedagog “qaysi qaror foydali bo‘ldi?”, “kimning ehtiyoji e’tibordan chetda qoldi?” kabi savollar bilan tahlilni chuqurlashtiradi. Natija talabaning yutuq va qiyinchilikni dalillar bilan izohlashi hamda keyingi vazifada nimani o‘zgartirishni rejalashtirishi orqali kuzatilishi mumkin.

Qadriyatli tarbiyaviy muhitni tashkil etish strategiyasi. Uning maqsadi muloqot, baholash va jamoaviy faoliyat qoidalarini hurmat, adolat va mas’uliyat bilan muvofiqlashtirishdir. Kelishilgan muhokama qoidalari, individual hissani ochiq qayd etish, akademik halollik va nizoni dalillar bilan hal qilish kundalik amaliyotga kiritiladi. Pedagogning munosabati va qarorlari ham talabaning qadriyatli tajribasiga ta’sir qilishi mumkin. Kutiladigan natija talabaning o‘zgacha

fikrni kamsitmasdan muhokama qilishi, kelishilgan me’yorlarga rioya etishi va qaror jarayonida ongli qatnashishidir.

Institutsional hamkorlik strategiyasi. Strategiya universitet, mahalla, madaniyat muassasalari, nodavlat tashkilotlar va ish beruvchilar bilan hamkorlikda davomiy tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishga qaratiladi. Umumiy vazifa, ishtirokchilar roli, resurs va qayta aloqa oldindan kelishiladi. Hamkor muassasa talabaning bajargan ishi yuzasidan fikr bildiradi, talaba esa o‘z hissasi va yuzaga kelgan qiyinchilikni izohlaydi. Kutiladigan natija turli ijtimoiy muhitda hurmatli hamkorlik qilish, majburiyatni bajarish va ishning jamoa uchun foydasini asoslashdir.

Strategiyalarning tarbiyaviy vazifalari 1-jadvalda umumlashtirilgan. Jadvaldagi natijalar amalda o‘lchangan samaradorlik ko‘rsatkichlari emas, keyingi pedagogik ishni loyihalash va baholash uchun taklif etilayotgan kuzatiluvchi belgilarni ifodalaydi.

1-jadval.

Kompetentlilikni rivojlantirishning tarbiyaviy strategiyalari

Strategiya	Tarbiyaviy mexanizm	Vosita va faoliyat	Kutiladigan natija
Qadriyatli mazmunni fanlar bilan bog‘lash	Fan mavzusidagi qadriyatli muammoni tahlil qilish	Kasbiy vaziyat, keys, mavzuli topshiriq	Qadriyatni kasbiy qaror bilan asosli bog‘lash
Axloqiy tanlovni asoslash	Muqobil qaror va oqibatlarni qiyoslash	Dilemma, muammoli suhbat, bahs	Qarorni inson qadri va mas’uliyat mezonida asoslash
Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish	Madaniy ifoda va umumiy mazmunni qiyoslash	Badiiy matn, an’ana tahlili, muloqot	O‘z mansubligi va boshqalarga hurmatni bog‘lash
Ijtimoiy-amaliy faoliyat	Ehtiyoj, kelishilgan vazifa va real ishni bog‘lash	Volontyorlik, jamoaviy loyiha	O‘z hissasi va ishning ijtimoiy foydasini ko‘rsatish
Individual refleksiv rivojlanish	Motiv, qaror va oqibatni qayta tahlil qilish	Kundalik, suhbat, individual reja	Qiyinchilikni anglash va keyingi harakatni rejalash
Qadriyatli tarbiyaviy muhit	Kundalik me’yorlarni hurmat va adolatga moslashtirish	Muloqot qoidasi, ochiq mezon, nizoni hal qilish	Kelishuvga rioya etish va hurmatli muhokama
Institutsional hamkorlik	Ijtimoiy hamkorlarning vazifa va qayta aloqasini bog‘lash	Hamkor muassasa bilan davomiy loyiha	Majburiyatni bajarish va hamkorlik natijasini izohlash

Strategiyalarni birlashtirish uchun “anglash - qadrlash - tanlash - faoliyat - refleksiya” sikli taklif etiladi. Anglashda vaziyat va undagi qadriyatli muammo tushuntiriladi; qadrlashda uning talaba hamda boshqalar uchun ahamiyati

muhokama qilinadi; tanlashda muqobil qaror asoslanadi; faoliyatda kelishilgan vazifa bajariladi; refleksiyada natija va keyingi o‘zgarishlar aniqlashtiriladi. Bosqichlar har doim bir xil tartibda yakunlanishi shart emas: faoliyatdagi yangi muammo dastlabki qarorni qayta ko‘rib chiqishni talab qilishi mumkin. Sikl mazmunni tushunish, shaxsiy munosabat va harakat o‘rtasidagi aloqani tashkil etishga xizmat qiluvchi metodik yechimdir.

Birinchi qo‘llash misoli sifatida guruh loyihasida ishtirokchilar hissasi turlicha bo‘lgan vaziyatni muhokama qilish taklif etiladi. Talabalar umumiy baho, individual hissa va o‘zaro yordamga oid qarorlarni qiyoslaydi; har bir yechimning ishtirokchilarga ta’sirini tushuntiradi. Pedagog ish hajmidagi farq bilan bajarish imkoniyatidagi farqni ham ko‘rib chiqishga undaydi. Yakunda vazifalar va individual hissani qayd etish tartibi kelishiladi. Refleksiv izohda talaba tanlovini qaysi dalilga tayangani va muhokamada uning fikri qanday o‘zgarganini bayon qiladi.

Ikkinchi misol sifatida universitet kutubxonasidan foydalanishga oid tushunarli yo‘riqnoma tayyorlash loyihasi taklif etiladi. Talabalar foydalanuvchilar ehtiyojini aniqlash, vazifalarni taqsimlash va materialni kutubxona vakillari bilan muhokama qilishni rejalashtiradi. Bajarilgan ish faqat tayyor mahsulot bo‘yicha emas, ma’lumotning tushunarliligi, foydalanuvchi fikrining hisobga olinishi va kelishilgan vazifaning bajarilishi orqali baholanadi. Yakuniy muhokamada kimning ehtiyoji e’tiborga olingani, talabaning hissasi va keyingi takomillashtirish imkoniyati izohlanadi. Har ikki misol empirik tajriba natijasi emas, strategiyalarni qo‘llash uchun metodik vaziyatdir.

Kompetentlilikni baholashda kognitiv, qadriyatli munosabat, axloqiy-amaliy va refleksiv komponentlar ajratiladi. Talabaning fikri, asoslangan qarori va bajarilgan vazifaga doir dalillarni birgalikda o‘rganish tavsiya etiladi. Taklif etilayotgan ko‘rsatkichlar va vositalar 2-jadvalda keltirilgan. Ularni amaliyotga tatbiq etishdan oldin vazifa shartlari, yordam turi va baholovchilar uchun umumiy tavsiflarni aniqlashtirish zarur; ko‘rsatkichlar tayyor standartlashtirilgan o‘lchov sifatida taqdim etilmaydi.

2-jadval.

Kompetentlilikni baholash uchun taklif etilayotgan ko‘rsatkichlar

Komponent	Kuzatiladigan belgi	Baholash vositasi
Kognitiv	Qadriyat mazmunini tushuntirish va vaziyatdagi muammoni aniqlash	Vaziyatli savol, tushuntirish, keys tahlili
Qadriyatli munosabat	O‘z munosabatini dalillash va boshqa nuqtayi nazarni hurmatli ifodalash	Suhbat, muhokama kuzatuvi, refleksiv yozuv
Axloqiy-amaliy	Qaror oqibatini hisobga olish va kelishilgan vazifani mas’uliyat bilan bajarish	Faoliyat kuzatuvi, loyiha mahsuloti, individual hissa qaydi
Refleksiv	O‘z hissasi va qiyinchilikni tahlil qilib, keyingi harakatni rejalashtirish	Portfolio izohi, kundalik, yakuniy suhbat

Baholash talabaning shaxsiy e’tiqodini tashqi ko‘rsatmaga mosligi bo‘yicha tekshirishga aylanmasligi lozim. Muqobil fikrning mavjudligi bilan kamsituvchi muloqot yoki mas’uliyatsiz harakat farqlanadi. Kuzatuv uchun fikrning dalillanganligi, boshqalarning qadr-qimmatiga hurmat va bajarilgan ish mezon sifatida olinadi. Faoliyatda qatnashishga imkon bo‘lmagani natijaning pastligi deb talqin qilinmaydi. Boshlang‘ich va keyingi vaziyatlarni qiyoslashda topshiriq murakkabligi hamda ko‘makning farqi hisobga olinishi kerak. Shu tariqa qayta aloqa talabaning keyingi rivojlanish vazifasini aniqlashtirishga yo‘naltiriladi.

Taklif etilgan strategiyalarni qo‘llashning chegaralari ham mavjud. Qadriyatlar ustuvorligi to‘g‘risidagi nazariya talabaning kompetentlilik darajasini to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘lchamaydi; madaniyatlararo kompetentlik modeli esa mazkur mualliflik tasnifining samaradorligini tasdiqlamaydi [4; 5]. Tarbiyaviy muhit, talabalar tajribasi va loyiha imkoniyatlari natijaga ta’sir qilishi mumkin. Keyingi empirik izlanishda bir xil ko‘rsatkichlar bo‘yicha boshlang‘ich va yakuniy natijalar, qo‘llangan strategiyalar va faoliyat sharoitlari qayd etilishi, baholovchilar xulosalarining muvofiqligi tekshirilishi lozim.

Xulosa shuki, talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentlilikni rivojlantirishning tarbiyaviy mazmuni qadriyatni anglash, qarorni asoslash va mas’uliyatli faoliyatda namoyon etish o‘rtasidagi bog‘liqlik orqali ochiladi. Maqolada taklif etilgan yetti strategiya mazmun, axloqiy tanlov, amaliy ish, individual refleksiya hamda institutsional sharoitning bir-birini to‘ldiruvchi vazifalarini belgilaydi. Ularning mualliflik jihati alohida metodlarni sanashda emas, tarbiyaviy maqsadni davomiy faoliyat va kuzatiladigan natijaga muvofiqlashtirishda ifodalanadi. Oliy ta’lim amaliyotida fan mavzusiga mos qadriyatli vaziyatlar, adolatli qarorni muhokama qilish, jamoaga foydali loyiha va individual refleksiyani bog‘lash tavsiya etiladi. Baholashda talabaning tushuntirishi, qaror dalili, hamkorlikdagi hissasi va keyingi harakat rejasi birgalikda o‘rganilishi maqsadga muvofiq. Nazariy-metodik yechimlarning samaradorligi esa alohida tajriba-sinov orqali tekshirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir). - 2023-yil 30-apreldagi referendumda qabul qilingan. - URL: https://lex.uz/docs/-6445145
2. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. - URL: https://lex.uz/docs/-5013007
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni. - URL: https://lex.uz/docs/-4545884
4. Schwartz S. H. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values // Online Readings in Psychology and Culture. - 2012. - Vol. 2, No. 1. - Article 11. - URL: https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116

5. Deardorff D. K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education. - 2006. - Vol. 10, No. 3. - P. 241-266. - URL: https://doi.org/10.1177/1028315306287002
6. UNESCO. Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. - Paris: UNESCO, 2015. - URL: https://www.unesco.org/sites/default/files/gcedtopicsandlearningobjectives_01.pdf
7. OECD. Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework. - Paris: OECD, 2018. - URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/global-competence/Handbook-PISA-2018-Global-Competence.pdf
8. Council of Europe. Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Vol. 1: Context, Concepts and Model. - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2018. - URL: https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c
9. Council of Europe. Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Vol. 2: Descriptors of Competences for Democratic Culture. - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2018. - URL: https://rm.coe.int/prems-008418-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-2-8573-co/16807bc66d